

Algunes qüestions al voltant del *Segon tractat sobre el govern civil* de John Locke

Jordi Feixas i Roigé¹

L'objectiu del present article és plantejar un conjunt de qüestions al voltant del *Segon tractat sobre el govern civil*, de John Locke (1632-1704), qüestions que ajudin a pensar amb i sobre aquesta obra del pensador anglès.

Abans de dirigir-se pròpiament al text, tot estudiós de la filosofia política —almenys, a dia d'avui— ha de formular-se a si mateix la següent pregunta: per què llegim Locke? Per què llegim qualsevol filòsof o pensador polític del passat? La resposta a aquesta qüestió topa amb la disjuntiva entre una aproximació historicista, que considera que cada pensador i les seves idees són pròpies de i determinades per un context històric, lingüístic i cultural concret, i una aproximació que podríem anomenar universalista o naturalista, que reivindica l'existència d'uns problemes fonamentals, permanents, lligats a la condició humana i sobre els quals els filòsofs del passat reflexionaren. Locke és, a més, un bon autor per plantejar-se aquesta qüestió, tenint en compte que la literatura secundària que hom pot consultar sobre ell (Leo Strauss, John Dunn, James Tully, Thomas Pangle, Thomas West, Michael Zuckert, etc.) il·lustra bé aquesta disjuntiva, a més de moltes altres qüestions.

En dirigir la mirada al text, hom hi pot trobar múltiples qüestions que comporten problemes o debats importants. Una d'elles és aquella que trobem tot just a l'inici del tractat, quan Locke —un cop negat l'origen del poder polític en la jurisprudència d'Adam— es decideix a buscar l'origen del poder polític (§1), per posteriorment dir-nos que, per fer-ho, hem de considerar “com es troben els homes *naturalment*” (§2, el subratllat és nostre). Inevitablement, aquí apareix una distinció, entre religió i naturalesa, que no pot ser obviada. La filosofia en Locke sembla, d'una manera que recorda el gest grec, transcendir allò que dictamina la tradició religiosa per buscar allò que és segons la naturalesa. Tanmateix, aquesta afirmació podria veure's contradita per

¹ Professor d'història i filosofia a Batxillerat. Llicenciat en Història, Màster en Pensament Contemporani i doctorand de filosofia política.

aquells passatges on l'autor introdueix la referència a Déu o al Creador (per exemple, en §6), encara que convindria desxifrar el pes exacte d'aquestes referències en l'argument (el debat sobre la religiositat o ateisme de Locke sembla poder ser considerat vigent). Sigui com sigui, aquesta és una bona ocasió per preguntar-se per la relació que la filosofia manté amb la distinció tradició/naturalesa i veure si aquesta distinció li és pròpia o no d'una manera fonamental. Aquestes reflexions ens porten també a plantejar: què vol dir “naturalesa” en Locke?

Potser l'afirmació més clara sobre el que Locke anomena “estat de natura” és aquella on l'autor parla d'un estat on es produeix la “manca d'un jutge comú amb autoritat” sobre tots els homes (§19). Sabem que, en aquest estat, els homes són lliures, independents els uns dels altres i iguals, sense que sigui legítima la subordinació d'un sobre els altres (§4). Ara bé, són, realment, les persones independents i iguals? No són animals desiguals, dependents i polítics, tal com havia defensat part de la tradició clàssica? Sigui com sigui, val la pena ressaltar la distància entre aquest concepte modern de la naturalesa humana i el concepte platònic-aristotèlic, on la naturalesa estableix una jerarquia entre els éssers (també entre els humans) i on les demandes del que la naturalesa estableix són més exigents. Aquí trobem un punt d'inflexió notable en la història de les idees morals i polítiques.

Una altra qüestió fonamental és aquella que versa sobre la llibertat. De §6 en podem concloure que ser lliure, en Locke, és poder fer allò que hom li plagui amb ell mateix i amb els béns (propis o de ningú) sempre que tal actuació quedi dins els límits de la llei natural. Ara bé, Locke ens diu que renunciem a la llibertat natural quan ens unim als altres en comunitat (§95). Què queda, doncs, d'aquella llibertat, si qui entra en la societat civil s'ha de regir pels acords de la majoria (§96)? Si allò que diferencia l'estat de naturalesa del civil és l'absència d'un jutge amb autoritat sobre tots els homes (§19), sembla raonable assumir que la llibertat perduda és la llibertat de fer complir la llei natural quan aquesta és violada. Ara, en l'estat civil, hi ha lleis i magistrats que la faran complir. Tanmateix, tot i aquesta renúncia, cap llei pot violar la vida, ni ordenar els actes o les propietats de les persones sense el seu consentiment, fet que seria contrari a la llei natural. Cal recordar que el “motiu pel qual els homes entren en societat és la

salvaguarda de la seva propietat” (cal entendre d’allò que els és propi: vida, llibertat, possessions. §222). És important precisar, arribats a aquest punt, que és la submissió a un poder absolut la que va contra la llibertat de la persona, al fer-lo esclau (§16 i §17), però que viure sota la llei no és un impediment a la llibertat sinó una manera de protegir-la més fermament (§95). És aquest un bon moment per reflexionar sobre aquelles posicions polítiques que contraposen la llei a la llibertat, tenint en compte que, segons Locke, sense llei —natural o dels homes— aquesta llibertat no sembla possible.

Locke convida a pensar, també, sobre la corrupció del legislatiu. Quan el legislatiu “actua contra la tasca que li ha estat confiada” (§221), això és, la salvaguarda de la propietat (§222), s’està produint una dissolució del govern. L’autor recorda, a més, que els representants han d’ésser escollits lliurement i que, un cop escollits, han d’actuar segons el bé públic, “després del degut examen i d’una discussió ponderada” (§222). Que en són de significatives aquestes reflexions, que ens conviden a preguntar-nos sobre les condicions d’un poder legislatiu just i sobre si, en el marc de la nostra democràcia representativa, aquestes condicions es compleixen. És en el context d’aquestes consideracions que Locke afirma, també, que els homes institueixen un poder legislatiu perquè hi hagi lleis que “delimitin el poder i moderin el domini de cada membre i cada part de la societat” (§222). Probablement, podem retreure a Locke no haver tingut en compte el poder desenfrenat que ell mateix sembla justificar quan possibilita la infinita adquisició de béns a través de la moneda (§50). Ara bé, hom no pot oblidar que és Locke, destacat pare del liberalisme, un dels primers en instruir-nos sobre el bon funcionament de la democràcia representativa, dels seus possibles desviaments corruptes i de la legítima correcció d’aquests darrers.

La importància de Locke sembla evident, pel paper que ha tingut el seu pensament a l’hora d’introduir idees com els drets a la vida, la llibertat i la propietat o sobre aquells casos en els quals és legítim acabar amb el govern per formar-ne un altre. Especialment significatiu és el passatge §225, on l’autor anglès ens diu que el poble pot dissoldre el legislatiu quan, reiteradament, els representants demostren una voluntat contrària a les raons per les quals van ser escollits. Al marge de les reflexions que hom pot aplicar a algunes realitats actuals, la influència d’aquesta idea arriba fins a la mateixa *Declaració*

d'Independència dels Estats Units, on les mateixes paraules de l'autor anglès, “una llarga cadena d'abusos”, justifiquen la separació dels colons nord-americans del poder britànic.

La significació o categoria de John Locke pot ser jutjada de forma variada, certament. La seva proposta d'una societat política establerta per a la salvaguarda de la propietat pot semblar quelcom moralment molt menor a aquella comunitat aristotèlica que existia per viure, però subsistia per viure bé (és a dir, per fomentar una vida plena dels seus ciutadans seguint la virtut. Aristòtil, *Política*, I 1252b). Potser per aquesta raó, Eric Voegelin va acusar al pensador anglès de ser una de les aparicions més corruptes moralment en la història de la humanitat (*Carta a Leo Strauss* del 25 d'abril de 1953). Tanmateix, Locke també és el filòsof de la llibertat, dels límits al poder arbitrari –sigui monàrquic o dels representants— i de la igualtat natural dels homes. A cada un de nosaltres li tocarà jutjar quin és el valor de les idees d'aquest pensador anglès del segle XVII. El que és clar, tanmateix, és que si privem els alumnes d'aquesta i d'altres lectures (tal com els camins legislatius actuals semblen postular), els estem privant també de conèixer algunes de les alternatives als problemes fonamentals de tota realitat política i, amb aquest gest, no només els empobrim com a ciutadans, sinó també com a éssers humans.
